

Is door de bomen het toekomstige bos te zien?

Waarnemingen van nu en hun betekenis voor de toekomst

Ons zicht op de toekomst is beperkt, hoe graag we dat ook anders zouden willen, en een volledig beeld van de toekomst scheppen is dus weinig zinvol. Wel kunnen we bepaalde maatschappelijke kenmerken en actuele ontwikkelingen als signaal en richtingwijzer voor de toekomst van bos en natuur interpreteren. Dat dienen we dan echter te doen in de wetenschap dat de toekomst ons niet hoeft 'te overkomen' maar dat we daar zelf een belangrijke invloed op kunnen en ook moeten uitoefenen.

Belangrijk is dan dat natuur in Nederland als cultuurgood wordt opgevat en behandeld, dat betrokkenheid en medezeggenschap groeien, dat natuur niet voor iedereen hetzelfde is en dat wensen en behoeften dus verschillen en dat bos en natuur geen gewone marktsector is en zo dus ook niet behandeld moet worden.

Natuur en bos in Nederland zullen - in vergelijking met andere onderdelen van de maatschappij - relatief weinig veranderen. De huidige diversiteit zal blijven bestaan maar met een steeds wijzigende invulling. De overheid houdt, zeker op dat laatste punt, een ondersteunende, arbitrerende en waar nodig sturende rol.

Kijken in de toekomst

Op dit moment, op de grens van een nieuw millennium, wordt graag en veel in de toekomst ge-

keken. Sommigen vergroten daarbij hun eigen opvattingen en wensdromen tot aanzienlijke proporties uit, anderen volgen willoos de veronderstelde trends en berekenen als het ware de toekomst, en nog weer anderen mixen het een en ander, al dan niet bewust en op een herkenbare wijze.

Vrijwel alle exercities monden uit in modellen van de toekomst, waar zaken wel of niet in zouden passen, en hebben ook met elkaar gemeen dat een grote dynamiek uitgangspunt lijkt te moeten zijn. Dat laatste is voor bos en natuur geen voordeel, waar immers een zekere mate van continuïteit gewenst of zelfs voorwaarde is. Als dat ontbreekt heeft Nederland in de toekomst geen 'bos' meer, hooguit nog 'bosjes'.

Zo worden we geconfronteerd met een waaier aan voorspellingen, scenario's en streefbeeldens als 'Global Competition', 'Divided Europe', 'Stedenland', 'Groene Metropool', 'Stromenland', 'Palet', 'Regio's op eigen kracht', 'Het land vermarkten' en nog een heel stel.

Dergelijke beelden zijn goed voor de discussie - en zo zijn ze wellicht ook bedoeld - maar voor het denken over beleid op de langere termijn is het verstandiger om geen samenhangend en volledig model van de toekomst te construeren. Ik denk - en met mij de Raad voor het Landelijk Gebied - dat ons zicht op de toekomst daarvoor eenvoudig te beperkt is en dat ook wijzelf - als kinderen van het heden - dat zijn.

Beter kunnen we ons concentreren op een aantal maatschappelijke kenmerken en krachten die van belang lijken voor de ontwikkeling van bos en natuur in de toekomst, en hoe we daarmee kunnen omgaan. Want de toekomst is geen model en hoeft ons ook niet zonder meer 'te overkomen'.

Bepalende kenmerken en krachten en hun betekenis voor de toekomst.

Ik wil een vijftal vragen aan de orde stellen.

- Waarover hebben we het eigenlijk bij bos of bij natuur en hoe belangrijk is duidelijkheid daarover?

- Hoe bepalend wil de mens zijn en is de mens voor bos en natuur in Nederland?

- Betekent bos en natuur voor iedereen hetzelfde?

- Wat moeten we en kunnen we met participatie?

- Is bos een gewone marktsector?

De antwoorden - of pogingen daartoe - wil ik gebruiken om iets over de toekomst te zeggen.

Waarover hebben we het eigenlijk?

Als mijn buurman zegt 'naar het bos te gaan', kan ik alleen maar raden waar hij heengaat. Dat kunnen de duinen zijn, waar hij in de praktijk door struwelen, over kale toppen en door randen binnenduïnbos loopt. Dat kan ook een van de landgoederen in de buurt zijn, waar hij door een stuk parkbos wandelt naar vijvers, weiden en een kruidentuin. Het

kan daarentegen ook een van de nog jonge recreatiebossen zijn die er nog lang niet overal als bossen uitzien, zelfs die gedeelten die 'echt' bos moeten worden. En dan is het nog een geluk dat er bij mij in de buurt niet recentelijk 'oernatuur' met dito bos is aangelegd en dat het ook geen bosbouwstreek is: dat scheelt weer een paar mogelijkheden.

En als ik het zelf over 'natuur' heb, kunt u alleen maar vermoeden wat ik precies bedoel en daaronder wel en niet wil vatten. Niet voor niets heb ik al verschillende keren 'bos en natuur' gezegd: niet uit onzekerheid maar om duidelijk te maken dat wat ik zeg ook voor bos geldt. In mijn geval impliceert natuur altijd ook bos, dat ik als een belangrijk en vooral onlosmakelijk onderdeel van die totale natuur zie. En daarmee kom ik dicht in de buurt van mijn buurman.

Maar u weet: dat kun je heel anders zien. En dan heb je natuurlijke bossen, productiebossen en van alles er tusschenin. En dan is grasland soms natuur, soms half-natuur en soms alleen maar veevoer (een groene woestijn zelfs, volgens sommigen). En dan moet er ook aan gedacht worden dat natuur allerlei hoedanigheden heeft, zoals substraat, klimaatregelaar, hulpbron en waarde op zich. En dan .....

Maar dacht u dat mijn buurman daar van wakker ligt? Zeker niet. Het is een probleem voor professionals, dat maar heel beperkt aansluit bij de beleving van gewone burgers. Dat is op zich niet erg: ieder zijn vak. Op praktijkniveau kan allerlei onderscheid best van betekenis zijn, hoewel soms ook daar verwarring bestaat.

Zolang de communicatie met de gewone burgers over de hoofd-

zaken van het beleid maar goed is! Maar helaas, juist daar komt de enquête-uitslag over de Ecologische Hoofdstructuur hard aan: 72% kent de EHS in het geheel niet en nog eens 15% kan er geen behoorlijke omschrijving van geven, dus heeft er op zijn best 'wel eens van gehoord....' Slechts een handjevol kent deze beleidshoofdlijn en dat zal voor het specifieke bosbeleid niet veel beter zijn..

Hoe bepalend is de mens in de Nederlandse natuur?

Natuur in Nederland is cultuur. Overal in Nederland is zij door mensen beïnvloed, mede gevormd of zelfs gemaakt. Specifiek voor bossen geldt dit zo mogelijk nog nadrukkelijker. Natuur in ons land manifesteert zich dus overal onder invloed van onze condities, ingrepen en andere activiteiten. We pompen, baggeren, draineren, graven, maaïen, planten en ploeteren wat af! Zelfs waar we de natuur zogezegd 'haar gang laten gaan', is dat onze keus: dus waar, in welke mate en onder welke condities. Want ook dan zijn we niet te beroerd om dijkes en dammetjes aan te leggen, water aan te voeren of juist weg te malen, grond weg te graven of juist op te brengen, dieren te introduceren of juist tegen te houden, kortom: in te grijpen, te bepalen en verantwoordelijkheid te nemen. U overtuigt uzelf maar bij de diverse natuurontwikkelingsprojecten, die - net als bouwprojecten - met directieborden worden aangekondigd.

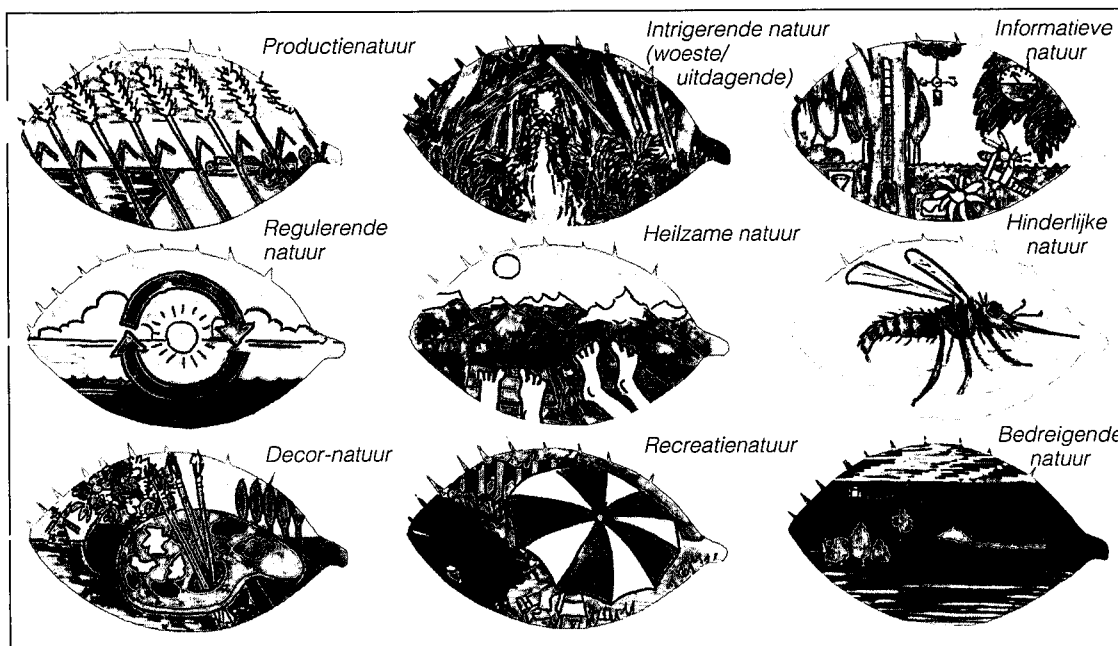
De natuur zoals we die nu in Nederland aantreffen is daarom niet meer of minder dan de weerspiegeling van onze eigen opvattingen over de natuur en over onze rol als mens daarin, onze bepalende rol. Zij is het resultaat van een ontwikkeling die al heel lang gaande is en waarin de

greep van de mens op de natuur steeds verder groeit. En naarmate de mens over meer middelen beschikt, zal dat stempel dat hij op de natuur wil drukken eerder nog groeien dan minder worden. Zo lijkt het slechts een kwestie van tijd dat wij 'onhandig' gesitueerde natuur gaan verplaatsen. Bij dierpopulaties gebeurt soms al. Bij de discussies over nieuwe vliegvelden, havens en grote infra-structuur - allemaal van het type 'geld speelt (nog) geen rol' - is de kans op voortgezette vormen van verplaatsing best voor te stellen. Per slot denken wij bos en natuur nu ook al te kunnen 'compenseren', dat wil zeggen dat er plaats of geld wordt gereserveerd om elders opnieuw te realiseren wat helaas verloren moet gaan. Alsof je het daarmee binnen afzienbare termijn terug hebt!

Hoe merkwaardig is het daarom dat de Nederlandse bevolking desgevraagd meent dat de mens geen heerser van de natuur moet zijn en een dominante houding t.o.v. de natuur afwijst. Niet minder dan 83% vindt dat de mens in harmonie met de natuur moet leven. Nu kan het verregaand beïnvloeden van de natuur best samengaan met de harmoniegedachte. Maar kennelijk wordt die harmonie door de mens wel heel ruim en flexibel geïnterpreteerd en kan er nogal veel zonder dat die harmonie wordt aangetast. Kijk maar om u heen wat er zoal wordt aangetast, zo niet platgewalst, zonder de harmonie te verstoren....

We stuiten hier op een dubbelhartigheid die we nog vaker zullen tegenkomen.

Het gegeven dat we de natuur in haar uitingsvormen naar eigen inzicht modelleren, maakt de natuur gevoelig voor mode, de waan van de dag, een dynamiek

die in zijn algemeenheid niet past bij natuur en zeker niet het bos. Maar een beetje mode hoeft niet tot kwalijke gevolgen te leiden. In de ontwikkeling van bos en natuur tot nu toe is het ook vaak een verrijking gebleken: steeds werden zo nieuwe aspecten, elementen en vormen aan het bestaande toegevoegd, zonder het bestaande geheel af te breken. En zo hebben we uit de opeenvolgende stadia van ontwikkeling elementen overgehouden als: kampen en essen, heidevelden en wallen, veenweidegebieden, veenplassen en legakkers, landgoedbossen in diverse achter-eenvolgende stijlen, dennenbossen, grienden, kalkgraslanden, houtwallen, poldertjes, uiterwaarden ... allemaal zaken die er voordien niet waren. Niet alles daarvan bleef en blijft bestaan - en dat kan ook niet in een land dat steeds in ontwikkeling is - maar wel delen of elementen ervan. Niet alles wat we de laatste tijd aanrichten voor infrastructuur, woningbouw, etc kan zonder

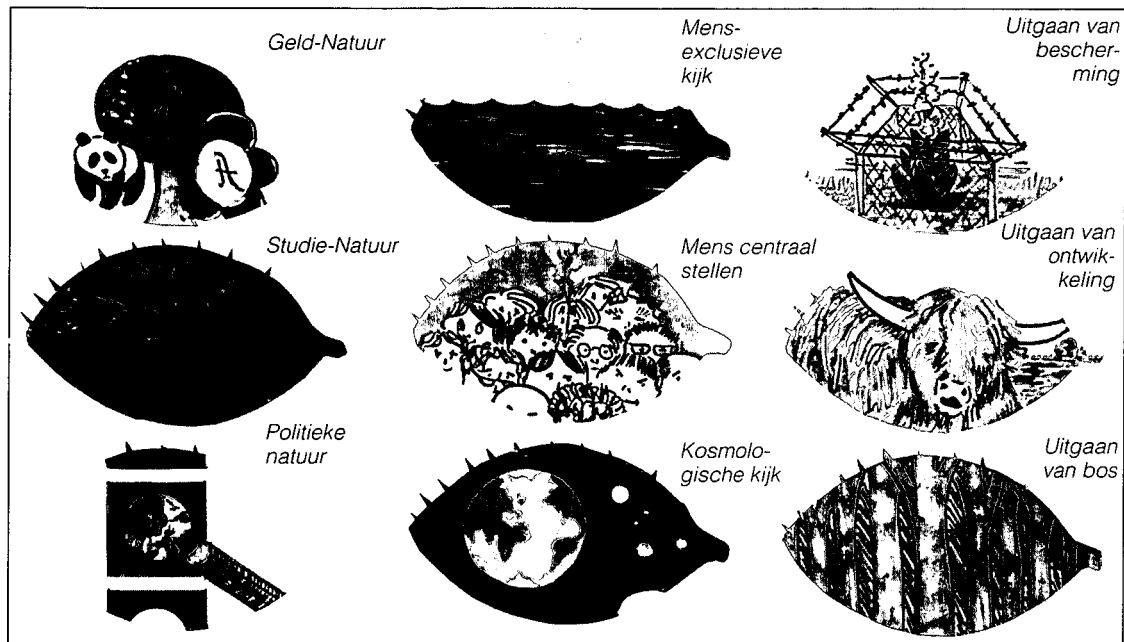
meer in de categorie verrijking worden geplaatst. Toch zijn er ook nu verrijkende ontwikkelingen, in de vorm van natuurontwikkeling volgens historische of voorhistorische beelden.

Betekent bos en natuur voor iedereen hetzelfde, en wat zijn de consequenties?

Natuur zit voor een niet onbelangrijk deel 'tussen de oren'. Het is niet alleen belangrijk welke natuur er werkelijk is, maar ook hoe we erover denken en hoe we de natuur zien: het zogenoemde 'natuurbeeld'. Beeld en werkelijkheid kunnen verschillen en of dat al niet verwarrend genoeg is, is het ook nog zo dat mensen heel verschillende natuurbeelden hebben: nu vergeleken met vroeger, maar ook onderling op ditzelfde moment. En zo zijn er de beelden van productie-natuur, regulerende natuur, decor-natuur, intrigerende (woeste, uitdagende) natuur, heilzame natuur, recreatieve natuur, indicator-natuur, hinderlijke

natuur en bedreigende (natuurkrachten-) natuur. Dit zijn natuurlijk allemaal stereotypen. Het werkelijke individuele natuurbeeld is doorgaans uit meerdere van deze basisbeelden samengesteld. En ook al zijn beelden niet de werkelijkheid, zij zijn wel degelijk de basis van onze verwachtingen en behoeften. En zo zijn zij medebepalend voor onze keuzen en ons handelen, en dus voor het beleid dat wordt gevoerd. Voor dat beleid zijn overigens ook de natuurbeelden - en de behoeften - van de professionals van belang. En u begrijpt: ook die verschillen nogal. Vanuit een beroepsmatige betrokkenheid kan natuur vooral in termen van geld en bedrijvigheid worden gezien, als studie-object in het klein of in het groot, als onderwerp voor politiek, vanuit een beschermings-optiek of een ontwikkelings-optiek, inclusief of exclusief de mens en zijn activiteiten.

Het is met het oog op dit gecompliceerde geheel niet zo vreemd

dat mensen moeilijk kunnen uitdrukken wat voor hen natuur is, zoals uit de enquête-resultaten blijkt. Zo krijgt bij de vraag naar de belangrijkste functie van de natuur 'gezondheid' een hoge score. Maar wat staat de respondent daarbij werkelijk voor ogen? Een schoon milieu en gezonde lucht? Geestelijke gezondheid als gevolg van ontspanning/welzijn? De indicator-functie a la 'gezonde natuur, gezonde omgeving voor mensen'? Het is allemaal voorstelbaar, allemaal steekhoudend. Deze score lijkt dus te verwijzen naar iets algemeen: het belang van het 'er zijn' van natuur als zodanig bijvoorbeeld, dus ook zonder direct gebruik en nut. Ook de hoge scores bij 'de volgende generatie' en 'intrinsieke waarde' wijzen in die richting.

Natuurbeelden van mensen vertalen zich in wat in het kader van de enquête 'waardenorientaties' werden genoemd. De immateriële waardenorientatie blijkt de voornaamste te zijn, waaruit kan

worden afgeleid dat de overheersende waardenorientatie 'stads' is: logisch in een land waar de meerderheid van de bevolking in een stedelijke omgeving woont en is opgegroeid. Het gevolg is dat men minder affiniteit heeft met de functionaliteit van bos en natuur.

Ook hier treffen we de eerder geconstateerde dubbelhartigheid aan. Tegelijk met de hoge scores van deze stadse meerderheid voor gezondheid, intrinsieke waarde en de volgende generatie (in vgl. met de scores van bewoners van het landelijk gebied) is het deze zelfde meerderheid die zorgt voor grote mobiliteit, uitdijende infrastructuur en toenemend ruimtegebruik voor wonen en andere activiteiten, die de erfenis voor de volgende generatie en de intrinsieke waarde ernstig bedreigen.

Wat moeten we en wat kunnen we met participatie?

Veel mensen zijn nu op een of andere manier betrokken bij de na-

tuur, direct of indirect. Dat is niet altijd zo vanzelfsprekend geweest. De betrokkenheid van onze verre voorouders was weliswaar ook groot, maar dan omdat de natuur behalve van levensbelang ook een niet te onderschatten vijand was: het bestaan moest op de natuur worden bevochten. Pas sinds het midden van de vorige eeuw wagen we ons voor ontspanning op het strand, waar dat voordien eerder een plaats des onheils was! Nu echter de veiligheid en de voedselvoorziening - althans in Nederland - in vergaande mate zijn gegarandeerd, kunnen we ook van de natuur genieten en er zelfs een 'intrinsieke waarde' aan toekennen.

De mens werpt zich nu op als hoeder en beschermer van de natuur. Beschermer tegen wie? Ik merkte het al eerder op: er komen meer dubbelhartigheden aan de oppervlakte.

Hoe het ook zij: natuur wordt nu meer en meer beschouwd als de 'eigen natuur', natuur waarvoor

men verantwoordelijkheid wil dragen. Men is betrokken, maar hoe en hoe sterk verschilt nogal. Zeer velen zijn lid van een natuurorganisatie: meer dan 3 miljoen en dat zijn vaak ook nog gezinnen. Het is een tamelijk lichte, indirecte betrokkenheid - ook wel acceptgiro-betrokkenheid genoemd - maar toch. En dat de betrokkenheid bij veel mensen verder gaat blijkt wanneer er - meestal lokaal - iets aan de hand is. Dan blijkt er veel belangstelling om zich te bemoeien met besluiten over bos en natuur: bestemming, inrichting en beheer. Ingrepen als het perceelsgewijzen kappen van bos, het verwijderen van bos ten behoeve van stuifzand of andere vormen van natuur, het vervangen van donker naaldhout door andere soorten (het zogenoemde verloofen), wildbeheer en het verwijderen van exoten mogen zich in een nadrukkelijke belangstelling verheugen. Dat deze vorm van betrokkenheid niet altijd tot grote vreugde bij de bestuurder of beheerder in kwestie leidt - en niet meteen als positieve ontwikkeling wordt gevoeld - zal u niet verbazen. Maar een markante ontwikkeling is het wel.

De meest directe betrokkenheid is het daadwerkelijk 'de handen uit de mouwen steken': allerlei vormen van vrijwilligerswerk. Dat kan bestuurswerk zijn maar vaak is het beheers- of educatiewerk. Volgens de enquête zou 8% van de volwassen bevolking hierin actief (willen) zijn. Dat betekent ongeveer 900.000 mensen, een enorm aantal dus, dat enige nuance behoeft. Bij Landschapsbeheer Nederland en IVN - beide landelijke koepels van provinciaal en lokaal opererende organisaties - en bij de ANWB voor de landgoedkampen, zijn samen jaarlijks 27.000 personen actief. Zelfs als daarbovenop nog eens

een tienvoud hiervan op een andere wijze actief zou zijn - bijvoorbeeld bij allerlei puur plaatselijke initiatieven - dan nog komt dat aantal niet in de buurt van de 8%. Het cijfer dat de Europese statistiek hiervoor geeft - 3% - komt dan dicht in de buurt.

Met name de ledentallen en de 'bemoeizucht' - het medeverantwoordelijk voelen - zijn de vormen van betrokkenheid die in afgelopen twintig jaar sterk zijn gegroeid. De groei in de 'zwaarste' categorie - het vrijwilligerswerk - is aantoonbaar, maar beperkt. Afgaande op de 8% uit de enquête, wellicht te beschouwen als de potentiële deelnemers aan vrijwilligerswerk, is er ruimte voor groei. Men moet zich echter afvragen of dat - met het oog op de eisen die op andere terreinen al aan de mensen worden gesteld - wel een realistische verwachting is.

Is bos een gewone marktsector, en zo niet: wat zijn daarvan de consequenties?

Bos is een marktsector in de zin dat er van een markt en van 'behoeften' sprake is, maar dan gaat het bij die behoeften vaak wel om dingen van een andere orde dan blikken sperziebonen; Bos is ook een marktsector in de zin dat er van een bedrijfsmatige aanpak bij inrichting en beheer sprake is, maar dan toch ook weer met de nodige verschillen in vergelijking tot andere sectoren:

- het is niet even renderend als de conservenindustrie
- investeringen hebben een wel heel lange terugverdientijd, als daarvan al sprake is;
- de bedrijfsvoering mag zich in een grote en kritische belangstelling van het publiek verheugen, publiek dat meent dat het product en productiemateriaal zo ongeveer gemeenschappelijk bezit is;

- en het bedrijf (het bos dus) is vaak open voor het publiek of in elk geval voor iedereen zichtbaar.

Er is tot op zekere hoogte dus wel sprake van een marktsector, maar zeker niet van een gewone waarvoor dus ook alle gewone regels zonder meer van toepassing zijn. Het gaat bij de sector ook om ongrijpbare dingen als het beheer van ons gemeenschappelijke erfgoed, biodiversiteit, de landschappelijke en recreatieve waarde, en de zorg voor het zwakke en bedreigde, naast de verschillende nutsfuncties. Voor die ongrijpbare dingen heeft 'de maatschappij' een bijzondere verantwoordelijkheid, zij het niet voor alles in dezelfde mate. En die verantwoordelijkheid vertaalt zich voor de sector in donaties en vrijwilligerswerk vanuit de burgerij en in investeringen en structurele ondersteuning van de overheid, dus uit de algemene middelen.

Maar de vraag is natuurlijk hoever die bijdragen moeten gaan; waar eindigt de maatschappelijke verantwoordelijkheid en begint de markt? Wat is de verantwoordelijkheid van de burger? Dus hoe zijn ten principale de verantwoordelijkheden tussen overheid, burgers en bedrijfsleven verdeeld?

De Nederlandse bevolking spreekt in de enquête (waar het overigens om 'natuur' gaat) duidelijke taal: de overheid krijgt een hoofdrol! Daarnaast zien de burgers vooral een belangrijke rol voor zichzelf en pas daarna voor bedrijven en agrarische sector. Men blijkt er ook wel iets voor over te hebben en bijvoorbeeld een beperkende rol van de overheid te willen accepteren. Voor het afsluiten van delen van de natuur om ecologische redenen zou 80% begrip hebben. Meer belas-

ting betalen t.b.v. de natuur scoort minder (liever zou men dan eco-producten kopen) en toegang betalen voor het bezoeken van natuurgebieden wordt massaal afgewezen.

Maar ook hier dient zich natuurlijk weer een tegenspraak aan. Voor de Hoge Veluwe moet entree worden betaald, maar mag zich niettemin verheugen in een jaarlijkse toeloop van 650.000 bezoekers.

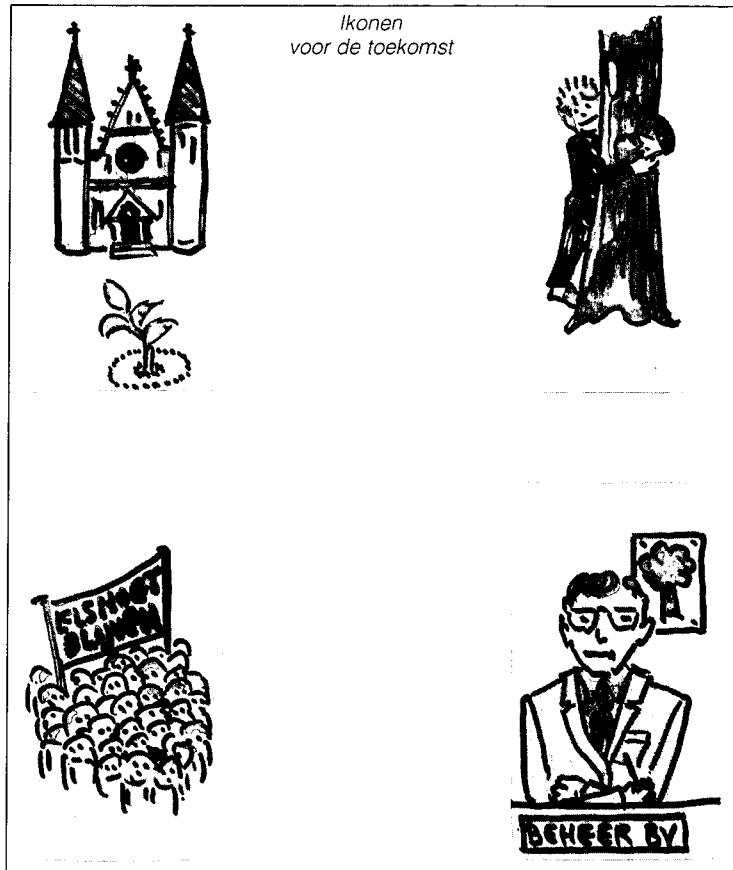
Conclusies voor de toekomst

De maatschappij dringt verder op

Bos en natuur zijn sterk aan het 'vermaatschappijlijken', zoals de Raad voor het Natuurbeheer eind 1996 in zijn slotpublicatie 'Natuur naderbij' uitvoerig beschreef en documenteerde. Dat wil zeggen dat men het steeds meer beschouwt als een algemene aangelegenheid die iedereen aangaat. Het beleid en beheer wenst men dan ook steeds minder aan uitsluitend deskundigen over te laten en toegang tot bos en natuur wordt als een soort basisrecht gevoeld, ongeacht de eigendoms-situatie.

Toegankelijkheid en medezeggenschap zijn of worden de norm.

Men kan zich natuurlijk afvragen of deze betrokkenheid en bemoeienis ook kwaliteit oplevert, maar dat verandert de zaak niet: het gegeven ligt er gewoon. Het realiseren en handhaven van kwaliteit - en ook het uitoefenen van het bos- of natuurbedrijf - zal eenvoudigweg onder deze condities moeten plaatsvinden. Keuzen en maatregelen - als ze al niet in overleg tot stand komen - zullen dus minimaal moeten worden uitgelegd en gerechtvaardigd bij de bevolking.

De overheid blijft een belangrijke rol spelen

Sinds schaarste aan natuur algemeen als een bedreiging is erkend, heeft de overheid zijn verantwoordelijkheid genomen. Die schaarste - in kwaliteit of kwantiteit - zal niet verdwijnen maar eerder toenemen. Daarom zal de overheid een belangrijke rol blijven spelen als grenssteller en arbiter, en als financiële garantie voor dat deel van de natuur dat als een algemeen doel kan worden bestempeld en dat uit de algemene middelen wordt betaald. Uit de enquête blijkt dat de burger deze noodzakelijke overheidsrol ziet en in zijn algemeenheid ondersteunt. In tegenstelling echter tot wat in het beleid en door beheerders wordt verondersteld, is het merendeel van de

burgers niet ontevreden met de huidige hoeveelheid en kwaliteit van bos en natuur. Er is dus een behoorlijke kloof tussen de (aanzienlijke) beleidsambities met betrekking tot bos en natuur enerzijds en de burger die daarvan de noodzaak kennelijk niet inziet anderzijds. Ingrijpende veranderingen doorvoeren en grote bedragen investeren in bos en natuur zonder dat het nut daarvan algemeen wordt ingezien, dat kan niet goed gaan. De Raad voor het Landelijk Gebied heeft in zijn eerste advies 'Tien voor de toekomst' aandacht gevraagd voor dit soort 'kloven' en gewezen op het belang om vooral in mensen te investeren. Om de hier geconstateerde kloof te dichten moet worden geïnvesteerd in het stiefkind dat 'educa-

tie' heet: vooral het leren zien van samenhang en grotere verbanden, het belang van natuurlijke hulpbronnen, verbindingen, verscheidenheid en biodiversiteit, kortom de minder zichtbare belangen, is urgent. Want daarop is het beleid juist gericht.

Professionele beheerders zullen het beheer blijven dragen

Professionele beheerders zullen het beeld blijven bepalen en het beheer in Nederland 'dragen'. De overheid zal zijn actieve rol in het beheer zo mogelijk nog verder afbouwen en ook kleinschalige vrijwilligers-inzet is in veel beheersituaties ontoereikend voor een adequaat beheer. Maar de professionele beheerders van nu hoeven niet automatisch de beheerende organisaties van de toekomst te zijn. Als organisaties geen kans zien om voldoende dicht bij de mensen te komen of te blijven, zouden ook nieuwe kunnen ontstaan: bijvoorbeeld meer op lokaal/regionaal niveau georiënteerd of specifiek voor een bepaald gebied. Dat zouden ook samenwerkende particulieren kunnen zijn (burgers of boeren bijvoorbeeld) die samen voor voldoende inzet, deskundigheid en continuïteit kunnen zorgen.

Het zogenoemde 'programma beheer' is de voorgenomen beleidslijn van het rijk bij het ondersteunen en belonen van het natuurbeheer, die begin november 1997 in de Tweede Kamer wordt behandeld. Deze beleidslijn gaat uit van het resultaat. Partijen die de gewenste resultaten kunnen leveren komen in aanmerking, dus in principe is er concurrentie mogelijk en plaats voor nieuwe beheerders.

Professionele beheerders krijgen met participatie te maken

Bij het uitoefenen van de beheer-

taak zullen de beheerders, welke dat ook zijn, steeds meer rekening (moeten) houden met de inbreng en opvattingen van burgers. Zij gaan - zoals gezegd - bos en natuur steeds meer beschouwen als iets waarover zij ook iets te zeggen hebben.

Vooraf indirecte participatie - dus burgers die geïnformeerd willen zijn, verantwoording van de beheerder verlangen en soms ook inbreng bij beslissingen - zal belangrijk zijn. De participatie-wens van de burger moet serieus worden genomen, naast de kwaliteit van het gebied in relatie tot bijvoorbeeld het nationale beleid. Dat laatste is van belang omdat voorkomen moet worden dat overal in Nederland hetzelfde ontstaat, bijvoorbeeld doordat men overal alles wil realiseren en combineren, en men de variatie in schaal, ondergrond en cultuurhistorie uit het oog verliest. Diversiteit op het kleinste schaalniveau vormt dan een bedreiging van de diversiteit op de hogere schaalniveaus.

Het echte vrijwilligerswerk zal geen massabeweging worden. Wel is het een belangrijke aanvulling op het reguliere beheer. Belangrijk in economisch opzicht omdat de inspanningen van alleen al de bij de landelijke koepeles aangesloten vrijwilligers een waarde vertegenwoordigt die op meer dan 100 miljoen wordt geschat. En daar komt dan nog een onbekend bedrag bij voor de inzet van de overige - wellicht veel talrijker - vrijwilligers. Maar deze groep is ook belangrijk als kader vorming en ruggegraat voor de totale participatie.

Een bijzonder aandachtspunt is dat door de invoering van allerlei nieuwe vergoedings- en beloningssystemen, vrijwilligers 'uit de markt gedrukt' kunnen worden door ondernemers en/of or-

ganisaties, die werkzaamheden - maar dan tegen betaling - van vrijwilligers overnemen. Zo worden de vrijwilligers in het weidvogelbeheer - waar die vanouds actief waren - in hun bestaan/activiteiten bedreigd door boeren die dat werk nu op eigen land voor een vergoeding kunnen gaan doen. De Bond van Friese Vogelwachten, goed voor 24 000 actieve leden, vreest dat haar bestaansbasis op deze gesubsidieerde wijze wordt uitgehold. Dit lijkt niet de vorm van concurrentie waar ons land op zit te wachten. Als een dergelijke trend doorzet zal de actieve beheerparticipatie vanuit de burgerij niet stabiel blijven of licht groeien, maar juist afnemen. En dat kost dan nog gemeenschapsgeld ook! Hoewel vergelijkingen altijd mank gaan, is het toch interessant om deze (mogelijke) ontwikkeling te vergelijken met die welke zich de laatste 50 jaar in de zorgsfeer heeft voorgedaan, waarbij de zorg voor ouderen, zieken en hulpbehoevenden is verschoven van 'vrijwilligers' (familie e.d.) naar professionele instellingen.

Verscheidenheid blijft maar blijft niet hetzelfde

Bos en natuur zullen in Nederland zo verscheiden blijven als de natuurbeelden die voortleven en zich ontwikkelen. Niet dat alles hetzelfde blijft, want er kunnen nieuwe dingen bijkomen - al of niet in plaats van een deel van het bestaande - en in het bestaande kunnen verschuivingen en/of accentverschillen optreden. Maar de veranderingen zullen steeds zo zijn dat geen categorie helemaal verdwijnt of dat een soort natuur alle andere soorten vervangt.

Deze hang naar verscheidenheid komt ook uit de enquête naar voren: de burger blijkt de beschikbare gelden niet op een kaart te willen zetten, maar verdeelt ze -

weliswaar niet gelijkelijk - over uiteenlopende doelen en beheersvormen, iets gelijkmatiger zelfs dan thans in werkelijkheid het geval is.

Multifunctionaliteit neemt verder toe

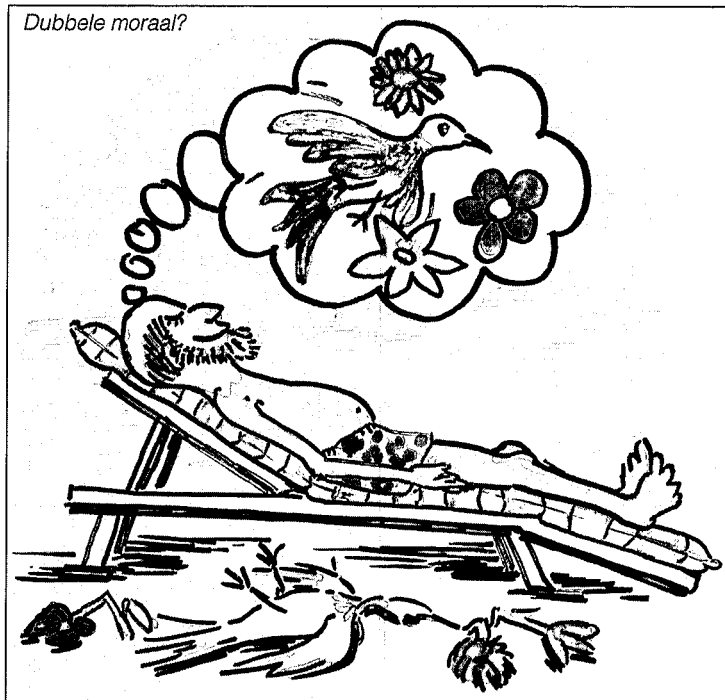
Multifunctionaliteit zal steeds belangrijker worden. We willen en verwachten steeds meer van de natuur, terwijl de oppervlakte natuurgebied zich zal gaan stabiliseren. Dat betekent dat we (1) moeten investeren in kwaliteit en functionaliteit van bos en natuurgebieden en (2) natuur als nevenfunctie bij ander grondgebruik moeten behouden en versterken. Die waardering is er al wel, maar goeddeels nog onbewust. Want uit de enquête blijkt dat - terwijl men agrarische natuur als categorie niet hoog laat scoren t.o.v. wilde natuur - men weilanden, bosjes en houtwallen hoog laat scoren op de 'echte natuur'-schaal. Weidevogels staan zelfs bijna bovenaan.

De dubbele moraal is een bedreiging

Op verschillende momenten kwam een dubbelhartigheid aan het licht in de opstelling en het handelen van de burger, van onszelf dus: dat de motieven en opvattingen die we huldigen veel mooier zijn dan ons feitelijke gedrag.

Het is niet slecht om een hoge moraal te hebben waaraan in de praktijk niet geheel voldaan wordt, want dat geeft richting aan ons handelen. Maar het verschil moet niet te groot en te structureel zijn: dan houd je jezelf voor de gek en worden de werkelijke keuzen en afwegingen gemaskeerd, kortom wordt een onduidelijkheid geschapen die meer kwaad dan goed doet. En dat gevaar ligt op de loer.

Dubbele moraal?

Tot slot: hoe 'anders' wordt de toekomst?

Eerder dit jaar werd de 'nieuwe kaart van Nederland' gepresenteerd. Daarbij werd het beeld geschetst van een trendbreuk: een snelle en grootschalige verandering van het landelijk gebied zonder weerga. Is dat zo? En is dat de lijn voor de verdere toekomst, een land zonder open ruimte, een stad zonder grenzen, kortom een volstrekt nieuwe situatie?

We hebben in deze eeuw, om maar niet te ver terug te grijpen, al ingrijpende veranderingen achter de rug. Er waren grote ontginningen, de Zuiderzee werd afgesloten, enorme polders drooggelegd. Ook op het gebied van bouwen hebben we al het een en ander achter de rug, met de grote uitbreidingen van steden en dorpen in de laatste decaden en het ontstaan van geheel nieuwe steden. Toch is er wel iets nieuws aan de hand: de ingrepen lijken nu meer willekeurig over het land versnipperd

plaats te vinden. En wat vooral nieuw is, is dat we er nu bij stilstaan en ons afvragen of dat is wat we willen.

Op dit moment is 15% van ons land in gebruik voor wonen, infrastructuur en diverse voorzieningen; 14% is bos en natuur en ongeveer 70% heeft een agrarische bestemming. Alle nieuwe plannen tesamen betreffen niet meer dan enkele procenten van het landelijk gebied en daarin zijn dan ook nog natuurontwikkeling en de geprojecteerde nieuwe bossen als ingreep meegeteld. Maar hoewel dus 85% van Nederland 'landelijk' is en de komende verschuiving in procenten niet groot, moeten we toch op onze hoede zijn. De Raad voor het Landelijk Gebied constateert dat er wel degelijk van schaarste sprake is - bijvoorbeeld plaatselijk of met betrekking tot de kwaliteit (stilte, aaneengesloten ruimte, diversiteit) - en dat deze schaarse 'goederen' verder on-

der druk kunnen komen te staan.

Als het merendeel van de burgers niet ontevreden is over bos en natuur, als geen duidelijk tekort of knelpunt wordt gevoeld en als verstedelijking en de aanleg van infrastructuur met name ten koste van landbouwgrond plaats, dan zijn grote, snelle en ingrijpende veranderingen met betrekking tot bos en natuur niet voor de hand liggend.

Ook zal de diversiteit in aard, omvang en beheer van natuur blijven bestaan. De uiteenlopende natuurbeelden van de bewoners van dit land bieden daarvoor de basis. Het zal echter niet dezelfde diversiteit blijven. Want men-

sen ontwikkelen, en daarmee hun natuurbeelden en de heersende mode, en ook de technische mogelijkheden nemen op allerlei terreinen toe, en dat heeft gevolgen voor bos en natuur. We mogen dan wel mijmeren over wilde natuur, we blijven haar manipuleren en modelleren volgens onze eigen normen en smaak. Maar of er in de toekomst nu 'design-bos', geometrische natuur of Hollandse jungle komt: dat zal dan gewoon een plek krijgen tussen de al bestaande vormen en die hooguit gedeeltelijk vervangen, waarbij de overheid hierop het wakend oog houdt en 'doorschieten' voorkomt.

Hoewel bos en natuur dus zeker niet onveranderd blijven, zal er wat dat betreft geen 'nieuw Nederland' ontstaan. Op andere fronten zal de omgeving vermoedelijk veel meer, sneller en ingrijpender veranderen dan bos en natuur dat zullen doen. Bos en natuur zijn in de toekomst gewoon hetzelfde, ... maar dan anders.

Referenties

De meermalen genoemde enquête betreft: Buijs, A.E. en C.M. Volker. 1997. Publiek draagvlak voor natuur en natuurbeleid. Wageningen: Staring Centrum (rapport 546)